

Određenje pojma pravednosti u Platonovoj "Državi"

Tatalović, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:670602>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za filozofiju

Danijela Tatalović

Određenje pojma pravednosti u Platonovoj Državi

Završni rad

JMBAG: 0009075622

Preddiplomski studij Filozofija / Talijanski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Ana Gavran Miloš

RIJEKA, 18. 9. 2018.

Sadržaj

1.	Uvod.....	2
2.	Što je pravednost?	4
2.1.	Kefalov odgovor	4
2.2.	Polemarhov odgovor.....	5
2.2.1.	Pappasova kritika povezivanja vještine s pravednošću.....	7
2.3.	Trazimahov odgovor.....	8
2.3.1.	Je li korisnije biti pravedan ili nepravedan?	10
2.3.2.	Pappasova kritika Platonovom argumentu	11
2.4.	Glaukon i Adimant o pravednosti.....	12
2.5.	Sokratov odgovor na izazov	14
3.	Pravednost u državi.....	16
4.	Pravednost pojedinca i teorija podjele duše.....	18
5.	Zašto je pravednost korisna?.....	20
6.	Zaključak.....	22
7.	Literatura.....	23

Sažetak

Glavni cilj ovoga rada bio je približiti i objasniti kako tema jednog od najpoznatijih svjetskih filozofskih dijaloga biva interpretirana. U današnje vrijeme nalazimo dvije podjele značenja pravednosti; jedna je ona pravna, a druga je filozofska. Obzirom da je glavna tema dijaloga – pravednost, prisutna tijekom cijelog dijaloga, misli se na filozofsku pravednost. Glavni sugovornik dijaloga – Sokrat, od samog početka pa do kraja brani pravednost i drži kako je uvijek bolje biti pravedan nego nepravedan.

Kako bi pružio pravu definiciju pravednosti, Sokrat i njegovi sugovornici rade misaoni eksperiment u kojemu konstruiraju idealnu državu koja je savršena a samim time i pravedna. Nakon što otkriju što je pravednost na većoj razini, analogno će isto vrijediti i za pravednost kod pojedinca. Njegovi sugovornici su na razne načine pokušali nagovoriti ga kako je ipak korisnije biti nepravedan nego pravedan, no Sokrat ipak nije posustao te je pružio svoje argumente kojima tvrdi suprotno.

KLJUČNE RIJEČI: Platon, Sokrat, definicija pravednosti za pojedinca, teorija podjele duše, konstrukcija idealne države, definicija nepravednosti, četiri glavne vrline duše i države

1. Uvod

Svakodnevno se susrećemo s izjavama, raspravama te različitim slučajevima u kojima ljudi zauzimaju različite stavove oko toga što je pravedno, a što nije. Često se, tom prilikom uvidi zapravo koliko su ljudi i njihova stajališta različita. Međutim, važno je znati da, ukoliko spominjemo pravednost kao termin, moramo znati što je ista, u kojim kontekstima se spominje te otkud ona potječe. Današnja *podjela* smisla i termina pravednosti se može razdijeliti u dva glavna dijela. Prvi smisao je onaj filozofski, taj dio će biti detaljnije razrađen u ovome radu. Drugi smisao pravednost je onaj u pravnoj sferi, shvaćen kao fundamentalna pravna vrijednost i pravno načelo koje određuje kako u društvenim odnosima treba razdijeliti ostale pravne vrijednosti preko pravnih ovlasti i pravnih obveza što ih uspostavljaju pravne norme.¹ Međutim, ukoliko nas zanima pravo porijeklo rasprave o pravednosti, tada moramo zaviriti u antičku filozofiju.

Grčki filozof, kod kojeg nalazimo prvu sustavnu raspravu o pravednosti, koji je neprestano tragao za definicijom i objašnjenjem iste, bio je Platon. Platon je, kao što je već spomenuto, jedan od najvažnijih antičkih filozofa. Rođen je najvjerojatnije 427. godine prije Krista u Ateni ili Egini, a preminuo 347. godine.² Pravo ime bilo mu je Aristokle, a ime Platon mu je dao učitelj gimnastike jer je bio izrazito plećat i širok. Imao je dva starija brata, Glaukona i Adimanta, te sestru Potonu.³ Prethodni dio je važan za spomenuti iz razloga što Platon, u svojim djelima (dijalogima), vrlo rijetko spominje sebe (svega dva puta, oba u bliskoj svezi sa Sokratom), no zato je svoje rođake često svrstavao u iste. Čak je i neke svoje dijaloge nazvao po svojim rođacima (Karmid).⁴ Najutjecajnija osoba u Platonovom životu je zasigurno Sokrat. On je, također i glavni lik u većini njegovih dijaloga. Drugi koji su utjecali na Platona bili su sofisti, pitagorejci, Heraklit te Parmenid. Platonov opus može se podijeliti u tri glavna dijela: rani, zreli i kasni. U ranome dijelu najviše se uočava Sokratov utjecaj (*Obrana Sokratova, Kriton*). Prijelazni dijalog između ranog i zrelog dijela je *Menon*. Zreli dio Platonovog opusa obuhvaća i njegovo najpoznatije djelo, koje će biti detaljnije razrađeno u ovome radu, a to je *Država*. U kasnome dijelu njegova opusa, možemo spomenuti dijaloge *Timej* te *Sofist*. Kao što je već rečeno, *Država* je Platonovo najpoznatije djelo u kojemu se

¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49989>

² Guthrie W. K. C.: *Povijest grčke filozofije, Platon – čovjek i njegovi dijalozi – ranije doba*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2007., str. 9.

³ Ibidem, str. 10.

⁴ Ibidem, str. 10.

proteže mnoštvo tema, od kojih su najvažnije one o pravednosti, o teoriji ideja, o znanju, o ulogama filozofa u društvu, te o besmrtnosti duše. *Država* je podijeljena na deset knjiga, kroz koje možemo vidjeti i samo Platonovo sazrijevanje. Važno je za napomenuti da, cjelokupno gledajući *Državu*, možemo zaključiti da Platon izrađuje strukturu svoje idealne države kako bi na samome kraju došao do željene definicije pravednosti. Na početku, vidjevši naslov njegova dijaloga, pomislilo bi se da se radi isključivo o političkome djelu koje prezentira strukturu i objašnjenje iste, no kada se uđe dublje u samu problematiku, shvaćamo da je politika samo jedna od tema koje Platon obrađuje u *Državi*. U današnje vrijeme *Država* je shvaćena kao utopijsko djelo u kojemu idealna država i struktura iste nije i neće biti ostvarena u stvarnome svijetu, te zbog toga poprima određenu negativnu konotaciju. Prva kritika Platonove idealne države stigla je već od njegovog najbližeg i najpoznatijeg učenika, Aristotela. Tvrdeći da nam prijatelji trebaju biti dragi, ali istina draža, Aristotel u svojim etičkim i političkim djelima iznosi ozbiljne kritike Platonu (*Nikomahova etika*, *Politika*).

Ovaj rad će se baviti prvenstveno time kako sam termin pravednosti biva definiran kroz cijelo djelo, te različitim definicijama pravednosti koje nalazimo u *Državi*. Vidjet ćemo koji su neuspjeli pokušaji definiranja pravednosti, te način na koji se nadograđuje definicija iste. Služit ću se, također i sekundarnim interpretacijama Platona i njegove *Države*, među kojima su N. Pappas i W. K. C. Guthrie, te ću navedeno također potkrijepiti citatima. U ovome radu će, također biti objašnjen razlog zbog čega je pravednost toliko bitna Platonu, te zbog čega kod Platona, sve kreće od definiranja pojma pravednosti. Pokušat će se objasniti, također zašto nam je pravednost korisna te kakvo je tradicionalno poimanje grčke pravednosti. Neizostavno je spomenuti ulogu filozofa u državi i to ne samo filozofa već i drugih ljudi (i njihovih dužnosti) koji čine državu. U ovom radu bit će objašnjena koncepcija duše, odnosno vrlina koja se uz nju vežu te kako to povezujemo s pravednošću. Na kraju samoga rada, bit će prikazano osobno mišljenje te osobni stav o definiciji pravednosti i tome kako ona u današnje vrijeme biva percipirana odnosno definirana.

2. Što je pravednost?

U ovome dijelu rada bit će prikazane definicije pravednosti iz Prve knjige koje nam nude Kefal, Polemarh i Trazimah. Dok s jedne strane, Kefal kao mudri i iskusni sugovornik, smatra da je pravednost isto što i istinitost, Polemarh i Trazimah nadograđuju njegovu definiciju te nude svoje definicije koje ćemo vidjeti u nastavku.⁵ Prva knjiga je, ujedno i drugačija od ostalih knjiga *Države*. Govor o pravednosti započinje upravo u Prvoj knjizi. Ona se razlikuje od ostalih knjiga po metodi istraživanja, odnosno može se reći da je Prva knjiga dijalog koji je po strukturi, komunikaciji s likovima te karakterizaciji istih bliže klasičnom Sokratovom dijalogu. Iz tog razloga neki smatraju da je Prva knjiga napisana u ranom razdoblju Platonova stvaralaštva, dok ostatak dijaloga pripada srednjem razdoblju njegova stvaralaštva.⁶

2.1. Kefalov odgovor

Na samom početku uviđamo Platonov pristup problemu pravednosti, odnosno uviđamo pravi problem i ono najvažnije do čega Platon želi doći, a to je definicija pravednosti. Prvi kojega Sokrat pita što je to pravednost je Kefal. Kefal je malo stariji sugovornik, koji je istovremeno i bogat, te ga Sokrat, iz toga razloga, smatra odličnim sugovornikom. Kefal smatra da je pravednost ono što i istinitost, odnosno vraćanje onoga što tko od nekoga primi.⁷ Drugačije rečeno, Kefal smatra da je pravedno vratiti ono što dugujemo nekome. Koristeći svoju metodu *elenchusa*, Sokrat pobija Kefalov odgovor o naravi pravednosti. Sokrat ga pobija protuprimjerom o oružju koje je posuđeno od prijatelja, no taj prijatelj je u međuvremenu poludio, te nas to dovodi do situacije u kojoj se posuđeno ne bi trebalo vratiti, jer bi to dovelo do veće štete nego koristi i po nas, i po tog prijatelja kojemu vraćamo oružje. Stoga, Sokrat zaključuje da narav pravednosti nikako ne može biti kazivanje istine i vraćanje duga.⁸ U prethodno navedenoj situaciji vraćanja duga odnosno oružja, sami postupak vraćanja oružja ne bi se moglo opisati kao ispravan postupak odnosno djelovanje. Ovaj Kefalov odgovor može se smatrati dobrom definicijom pravednosti, no Sokrat ju ipak ne prihvaća do kraja nego nastavlja dalje istraživati. Isto tako, Kefalov odgovor može se smatrati previše širokim, Sokrat je u potrazi za onom pravom definicijom, onim pravim

⁵ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 331 c.

⁶ Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005. str. 19.

⁷ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 331 c.

⁸ Ibidem, 331 c.

obilježjem, koje će predstavljati suštinu koja je zajednička odnosno opća svim pravednim postupcima.

Kefalov odgovor o naravi pravednosti predstavlja tradicionalno grčko shvaćanje pravednosti. Za Platona je vrlo važno Kefalovo mišljenje i stav o naravi pravednosti iz razloga što je Kefal iskusan, mudar i star čovjek, koji je vrlo ugledan i cijenjen u društvu. Kao polazište za raspravu uzeta je njegova tvrdnja o tome da je najveće zadovoljstvo bogatome čovjeku kada pri stjecanju svoga bogatstva nije nikoga prevario niti nikome ostao dužan.⁹ On je već na kraju svoga života, puno toga je doživio, i dobrih i loših stvari te ga iz toga razloga Platon smatra vrlo dobrim sugovornikom. Iz tog razloga ga Sokrat ispituje o njegovome životu, kakav je bio, je li bio dobar samo radi materijalnih dobara ili tu ima još nečega. Sokratovo pobijanje Kefalova odgovora je primjer u kojemu se prikazuje kako za moralno djelovanje nije dovoljno samo poznavanje etičkih i moralnih pravila, nego je potrebno promisliti i prosuditi je li određeni stav ispravan ili neispravan za konkretnu situaciju u kojoj se nalazimo.¹⁰ Nakon Kefala, dopunjenu definiciju pravednosti nudi njegov sin, Polemarh.

2.2. Polemarhov odgovor

Polemarhov stav o pravednosti nadovezuje se pomalo na Kefalovu prijašnju definiciju, zapravo Sokrat i Polemarh traže nedostatke Kefalove definicije, te na taj način Polemarh nastoji pružiti svoju, upotpunjenu definiciju. Polemarh smatra da je pravedno dati svakome ono što mu pripada odnosno ono što je zaslužio. Drugim riječima, pravedno je neprijatelju činiti zlo, a prijatelju činiti samo ono što je dobro, svakome po zaslugi. Nakon toga, kako bi pojasnio što time želi reći, Polemarh navodi primjere nekih umijeća (liječničko, kuharsko) i govori koja je njihova dužnost. Drugačije rečeno, kuharskome umijeću je dužnost da kuhanim jelima daje okus.¹¹ Taj primjer Sokrat uzima samo kako bi na kraju mogao pitati što je s pravednošću te kako ona biva definirana u takvim situacijama.

U nastavku, Polemarh daje primjer rata u kojemu pravednost čini dobro prijateljima, a neprijateljima čini zlo odnosno šteti. Sokrat opet svojom starom metodom dolazi do onoga što ga zanima, njega ne zanima pravednost samo u ratu odnosno u borbi, zanima ga ista ta narav pravednosti ali i u miru, ne samo u borbama. Tako opet postavlja razna pitanja o umijećima odnosno vještinama koje netko obavlja, koristeći primjere kao što su: *Je li dakle*

⁹ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., str. 8.

¹⁰ Ibidem, str 9.

¹¹ Ibidem, 332 d.

*pravednik bolji dionik od kitaraša i graditelja, kao što je kitaraš bolji od pravednika za glazbu?*¹²

Na svako od njegovih pitanja, Polemarh odgovara da je za svaki slučaj bolje ne izabrati pravednika. Potom ga Sokrat upita u kojem primjeru možemo znati da nam je sigurno bolje izabrati pravednika. Polemarh mu odgovara da se korisnost pravednika to jest pravednosti očituje u primjeru čuvanja novca koji se ne koristi odnosno upotrebljava.¹³ Nakon toga Sokrat ga opet upita: *Hoćeš li reći, da je pravednost korisna i za štit i za liru kad ih treba čuvati i ne upotrebljavati, a ratno umijeće i glazbeno kad ih treba upotrebljavati?*¹⁴ Iz navedenoga proizlazi da je pravednost korisna samo kada se nešto ne upotrebljava. Drugačije rečeno, kada na primjer čuvamo nož, tada nam je potrebna pravednost, no ukoliko ga poželimo upotrijebiti, tada nam je potrebna neka druga vještina (u Sokratovom primjeru je vinogradarstvo kao ta vještina).

Time Sokrat pokazuje da iz Polemarhove definicije pravednosti slijedi neprihvatljiva posljedica, a to je da se želi kazati da pravednost po svojoj naravi nije savršena, ako je potrebna samo kada se ne koriste određene stvari. Sokrat, nakon toga, u nekoliko koraka pobija Polemarhovu prethodnu tvrdnju. Zatim, Sokrat upotrebljava primjer u kojemu se pita vrijedi li za pravednost (u odnosu na ostale primjere u kojima vrijedi suprotno – ukoliko je netko vrstan čuvar, tada isti može postati i neprijatelj), ako je pravedan čovjek sposoban da sačuva novac, onda je isto tako sposoban i da ga ukrade.¹⁵ To nas dovodi do određene kontradikcije, prema kojoj je pravedan čovjek ujedno i lopov. Drugim riječima, pravednost postaje lopovskom vještinom, upravo suprotno od onoga što bi ista trebala predstavljati.

U nastavku Polemarh posustane te se opet vrati na svoju početnu definiciju koja dobro čini prijateljima, a zlo neprijateljima. Potom dolazimo do sljedećeg primjera u kojemu se pitamo što se dešava ukoliko nas naša osjetila varaju, odnosno što se dešava ako mi smatramo jednu osobu dobrom, a ta osoba je u svojoj suštini neprijatelj odnosno zlo.¹⁶ Onda bismo po tome činili dobro neprijatelju a loše prijatelju, što ne ispada niti malo pravedno. U tome se Sokrat i Polemarh slože da trebaju upotpuniti definiciju pravednosti u kojoj govore: *Pravedno je dobru prijatelju koristiti a škoditi zlu neprijatelju.*¹⁷ Sukladno s time, Sokrat nastavlja metodom *elenchusa* kojom želi doći do poblize definicije pravednosti. Sokrat navodi primjer s konjima, kojim pokazuje da ako činimo štetu konjima, oni neće postati bolji, već gori. Isto

¹² Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 333 b.

¹³ Ibidem, 333 d.

¹⁴ Ibidem, 333 d.

¹⁵ Ibidem, 334.

¹⁶ Ibidem, 334 e.

¹⁷ Ibidem, 335.

tako i ljudi kojima se čini zlo ne mogu postati bolji ljudi, već samo gori, potvrdi Polemarh. Ukoliko se zlim ljudima čini zlo, oni tim činom mogu postati samo još više nepravedniji, a to je ono do čega nikako ne želimo doći.

Nakon toga, Sokrat i Polemarh zaključuju da činiti zlo ni u kojem slučaju ne može biti osobina pravednog čovjeka, jer jedino što taj može učiniti je još veće i gore zlo.¹⁸ Sukladno s time, Sokrat i Polemarh zaključuju da prva dva pokušaja definicije pravednosti nikako ne mogu biti shvaćene kao one ispravne definicije, te odluče da bi mogli potražiti neku drugu definiciju. U tom periodu javlja se drugi Sokratov sugovornik, Trazimah. U nastavku će se, stoga, razabrati Trazimahov pokušaj definiranja naravi pravednosti.

2.2.1. Pappasova kritika povezivanja vještine s pravednošću

Neposredno prije Trazimahove definicije pravednosti, možemo se kratko osvrnuti na Polemarhov odgovor u kojemu Platon kao protuprimjere koristi umijeća odnosno vještine. Navedeni primjeri koje koristi Platon, u današnje vrijeme su shvaćeni kao određena vrsta kritike njegovome radu. Platon pri korištenju protuprimjera, kao što je već rečeno, uspoređuje pravednost s profesionalnim umijećima odnosno vještinama. Vještina odnosno *techne* odnosi se na posao koji obavljaju ljudi, pritom da svatko ima neku svoju vještinu u kojoj je najbolji i koju, pritom obavlja.¹⁹ Dio vezan uz vještine naziva se načelo specijalizacije kod Platona, u kojemu svatko ima svoj posao za koji je zadužen, podjela rada se vrši na način da svatko obavlja posao za koji je najsposobniji. Kritika se sastoji u tome da vještinu odnosno umijeće ne možemo povezati s pravednošću. Pravednost se više očituje kao svrha samoj sebi, odnosi se na cjelokupni ljudski život, dok umijeće odnosno vještina ne. Iako je Sokratu uspjelo pobiti sugovornike, čitatelju ne pomaže u boljem shvaćanju pravednosti odnosno toga što je ispravno. Iz tog razloga, tvrdi Pappas, nije ispravno razumijevati vrlinu kao profesionalno umijeće, jer se tada iskazuje nerazmjernost u njezinu definiranju.²⁰

¹⁸Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 335 d.

¹⁹<https://plato.stanford.edu/entries/episteme-techne/>

²⁰Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 25.

2.3. Trazimahov odgovor

Uočimo sada Trazimahov pokušaj definiranja naravi pravednosti. Njegova definicija je sljedeća: *Ja tvrdim da pravedno nije ništa drugo nego korist jačega.*²¹ Nadalje, Trazimah objašnjava da svaka vlast, bila ona tiranska, demokratska ili aristokratska, donosi zakone koji su joj od koristi i koji služe kao pomagalo vladavine nad podanicima, a oni se moraju pridržavati propisanih pravila, koji su pravedni jer koriste toj istoj vlasti.²² Sokrat dovodi u pitanje ispravnost njegove definicije pomoću dvije kritike odnosno prigovora.

Prvo skreće pažnju na nepobitnu činjenicu da su ljudi pogrešivi, te da je moguće da vladar donese zakon koji mu daje više štete nego koristi. Dužnost podanika je da se drže takvog zakona, pa je, sukladno s time, pravedno i ono što šteti odnosno donosi zlo jačem. Trazimah na to odgovara da ukoliko je vlast pogrešiva, onda ona i nije vlast, a ono što naredi u zabludi i nije pravedno (to jest onaj vladar koji tako loše vlada ne zaslužuje biti nazvan vladarom). Vrlo dobar primjer koji slijedi u nastavku je primjer matematičara i liječnika, u kojemu dobrog matematičara ne gledamo prema njegovim greškama koje je napravio, isto tako vrijedi i za liječnika.²³ Sokrat dalje opovrgava ovu definiciju tvrdeći da je cilj vlasti ostvarenje interesa podanika odnosno slabijih u društvu.²⁴ On brine o stadu ali ne radi stada samoga, već radi sebe i svoje koristi. A ispravno bi trebalo biti da: *Ne brine se, dakle, umijeće liječničko za svoju vlastitu korist, nego za korist tijela.*²⁵

U nastavku se dolazi do toga da nepravedan čovjek uvijek ima više koristi od pravednog, gdje pravedan radi za nepravednog, a nepravedan za sebe. Dijalog s Trazimahom je malo drugačiji od dijaloga s drugim sugovornicima jer je Trazimah odmah na početku arogantan te naposljetku vrijeđa i umanjuje vrijednost pravednosti. Nakon toga Trazimah poručuje Sokratu da je pravedni čovjek uvijek na gubitku, u bilo kojoj situaciji.²⁶ Primjer za to je sljedeći: *Zatim u dužnostima prema državi: kad treba davati kakve prinose, pravednik od jednakoga imutka više prinosi, a nepravednik manje; kad se što dobiva, jedan ne dobiva ništa, a drugi mnogo.*²⁷

²¹ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 338 c.

²² Ibidem, 339 e.

²³ Ibidem., 331 d.

²⁴ Ibidem, 342 d.

²⁵ Ibidem, 342.

²⁶ Ibidem, 343 d.

²⁷ Ibidem, 343 e.

Upravo takvom Trazimah opisuje i državnu vlast, govoreći da je vlast takva da čini dobro samo sebi, a dobrobit drugih nije uopće bitna. Govori stoga da je jasno da kad bi postojala država plemenitih ljudi, ljudi bi se borili za to da nemaju nikakve vlasti, kao što se sada bore za vlast. Tada bi bilo sasvim jasno da pravi vladar nije tu zato da se brine o svojoj osobnoj koristi, već da se brine o koristi slabijih.²⁸ Na kraju monologa kojeg je držao Trazimah, zaključuje da se više isplati biti nepravedan nego pravedan, zaključuje da je nepravednost slobodnija, jača te silnija od pravednosti.²⁹ Uz to, dodaje Trazimah, pravedno je ono što koristi jačemu, a nepravedno ono što samom sebi donosi koristi i dobitak.³⁰

Sokrat i Trazimah, u daljnjoj diskusiji svoju raspravu usmjeravaju na drugi problem, te Sokrat time pojašnjava da poštteni (pravedni) ljudi uzimaju vlast ne svojom voljom, već iz straha da je ne uzmu nepošteni (nepravedni) zato što su primorani, jer ne znaju nikog boljeg kome bi je mogli povjeriti. Njih stoga treba kazniti ako ne uzmu vlast, jer je najgora kazna biti pod vlašću nekoga tko je gori od tebe.³¹ Oni koji su dobri ne vladaju iz gramzljivosti i slave i ne ovise o novcu ili počasti.³² Sokrat sve vrijeme ne želi prihvatiti to da je pravednost neisplativa te da je nepravednost bolja od pravednosti, nije se činio uvjeren u to da osoba koja istražuje narav pravednosti, na kraju svog istraživanja zaključi da biti pravedan nije jedna od odlika koje bi mi kao ispravni ljudi trebali slijediti i držati ih se.

Sokrat smatra da nepravednost donosi razdor, svaka stvar ima specifičnu funkciju koju dobro čini zbog vrline te stvari. Iz tog razloga Sokrat i Trazimah svoju raspravu usmjeravaju na drugu stranu, više ne pokušavaju otkriti samu narav i definiciju pravednosti, već se više počinju baviti pitanjem je li za čovjeka bolje da bude pravedan ili nepravedan.

²⁸ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 347 d.

²⁹ Ibidem, 344 c.

³⁰ Ibidem, 344 c.

³¹ Ibidem, 347 c.

³² Ibidem 347 b.

2.3.1. Je li korisnije biti pravedan ili nepravedan?

Sada se prelazi na pitanje je li za čovjeka isplativije odnosno korisnije da bude pravedan ili nepravedan. Drugim riječima, javlja se problem u kojemu se pitamo je li bolje djelovati iako se to djelovanje kosi s moralnim pravilima, ili djelovati sukladno moralnim pravilima, ali suprotno našim interesima. Trazimahovo stajalište je očito, on smatra da je nepravednost jednom riječju – mudrost, drugim riječima, nepravednost je uspjeti u naumu da nadmašimo svakoga.³³ Trazimah opisuje nepravednost kao vrlinu i mudrost, na što se Sokrat iščuđava iz razloga što Trazimah nepravednost opisuje onim riječima kakvim bi trebao nazivati pravednost.³⁴ Sokrat smatra da su pravednost dobrota i mudrost (neovisno od posjedovanja vlasti), a nepravednost su zloća i neznanje, te da svaka stvar ima svoju funkciju na temelju vrline. Tako, Sokrat nastavlja svojom metodom *elenchusa* uvjeriti Trazimaha kako nije u pravu te opet pokušava doći do toga kako je pravednost korisnija od nepravednosti. Sokrat koristi primjere u kojemu pravednik ne želi nadmašiti sebi jednakoga, a nepravednik i sebi jednakoga i nejednakoga, što nas dovodi do toga da je pravednik mudar i vrstan.³⁵ Ponovno uspijeva u svome naumu te Trazimah teška srca priznaje kako je Sokrat u pravu navodeći sljedeće: *Dakle je – rekoh ja – pravednik nalik na mudra i dobra a nepravednik na zla i neuka.*³⁶

Ako čovjekom vlada mudrost (vrlina), pravedan čovjek će biti sretniji od nepravednog. Nadalje, nepravda izaziva određeni nemir u duši. Nepravedni ljudi su slabi jer čine jedan drugom nepravdu, što izaziva međusobne prepirke, sukobe i mržnju, a samim time i njihovo oslabljenje.³⁷ Gdje god se pojavi nepravednost, ista onemogućava zajednički rad, rađa neslogu, mržnju i sukobe, ujedno također šteteći pojedincu. Ako pak nepravedni ljudi i uspiju da rade zajedno, to je upravo zbog ono malo pravednosti što su uspjeli sačuvati.

³³ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 348 e.

³⁴ Ibidem, 348 e.

³⁵ Ibidem, 350 b.

³⁶ Ibidem, 350 c.

³⁷ Ibidem, 350 d.

2.3.2. Pappasova kritika Platonovom argumentu

Ovdje nailazimo na Pappasovu kritiku koja tvrdi da prethodno navedeni primjer tvrdi da je mješavina pravednosti i nepravednosti korisnija odnosno profitabilnija od čiste pravednosti.³⁸ Nadalje, Pappas nam pruža još jedan argument koji prikazuje da je pravednost povezana sa srećom pojedinca. Argument je prikazan na sljedeći način: (1) svatko ima posao koji odrađuje bolje od ikoga drugoga (2) izvrsnost ili vrlina stvari je ono što omogućuje da se posao izvrši dobro; (3) posao duše je život; iz (2) i (3) proizlazi (4) odnosno da vrlina duše čini dobar život; (5) pravednost je vrlina duše; iz (4) i (5) proizlazi (6) koji govori da pravedna osoba živi dobro; (7) osoba koja živi dobro je sretna osoba; iz (6) i (7) proizlazi (8) pravedna osoba je sretna osoba.³⁹ Najbolji način da budemo sretni je da budemo pravedni.

Na kraju Prve knjige Sokrat još ukazuje na to da svaka stvar i osoba ima svrhu i moć. Sokrat, također otvara raspravu o duši, koja je prethodno navedena kao premisa broj (5), te nas to dovodi do još jedne kritike upućene Platonu. Rasprava o duši je jedna od izrazito bitnih rasprava te nije jasno zašto ju Platon navodi na kraju Prve knjige. Rasprava o duši bit će navedena kroz ostale knjige *Države*, no nije jasan razlog zbog čega ju Platon uvodi na samome kraju Prve knjige. Funkcija duše je život, a vrlina joj omogućava da živi. Da bi premisa (5) bila pravi dio argumenta koji ne može biti oprotuprimjeren, pravednost bi trebala biti fundamentalna vrlina duše, a ne kako je Platon naveo, jedna od vrlina duše.⁴⁰

Nadalje, smatra Pappas, potrebna su dodatna pojašnjenja za povezivanje pravednosti upravo sa srećom, te da nemamo nikakve temelje za povezivanje dobrog načina življenja s pravednošću, te da je taj dio na kraju Prve knjige ostao nerazjašnjen.⁴¹ I sam Sokrat na kraju Prve knjige objašnjava kako unatoč žustrim rasprava o definiciji pravednosti opet nisu uspjeli doći do iste, te su se u par navrata izgubili na način da su počeli diskutirati o sasvim drugim stvarima, koje mogu ali i ne moraju biti povezane s pravednošću kao takvom.

³⁸ Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 33.

³⁹ Ibidem, str. 34.

⁴⁰ Ibidem, str. 35.

⁴¹ Ibidem, str 35.

2.4. Glaukon i Adimant o pravednosti

Sljedeći Sokratovi sugovornici su Glaukon i Adimant. Njihov dijalog počinje u Drugoj knjizi *Države*, a nastavlja se i kroz ostatak dijaloga. Za razliku od prethodnog razgovora s Trazimahom, Sokratova rasprava s braćom Glaukonom i Adimantom je ugodniji, manje agresivan i oni su sami više skloniji prihvaćanju Sokratovih stavova. Kao što je rečeno, Druga knjiga bitno se razlikuje od Prve knjige po samoj metodi istraživanja, načinu pristupa problemu te objašnjenju istoga. Platon u Drugoj knjizi uvodi i spominje državu te strukturu iste, koju ćemo analizirati u daljnjem tekstu ovog rada.

Na samome početku Druge knjige, Sokrat otvara temu o tome što je dobro, a što nije. Potom navodi tri moguće vrste dobara. Prva vrsta dobra su intrinzična dobra odnosno dobra sama po sebi. Druga vrsta dobrih stvari su one koje želimo zbog posljedica. Treća vrsta dobra su dobre stvari koje volimo i zbog posljedica i zbog njih samih. No, na samome početku Glaukon upita Sokrata u koju vrstu dobara bi smjestio pravednost. Sokratov odgovor je sljedeći: *Ja mislim, u najljepšu: što treba voljeti i samo po sebi i radi posljedica, onaj koji sretan hoće biti.*⁴² Nakon toga, vraćaju se raspravi o pravednosti.

Braća Glaukon i Adimant su pod dojmom Trazimahova govora, ne slažu se s njegovim izjavama o pravednosti, no isto tako vrlo dobro znaju da je to vrlo važna tema koju ne smiju preskočiti. Iz tog razloga zamole Sokrata da ponovno otvore temu o pravednosti odnosno nepravednosti kako bi na svoj način pokušali dati svoj odgovor na zadanu problematiku. Glaukon tvrdi da većina ljudi misli da je pravednost korisna samo radi njezinih posljedica, no ne i zbog nje same.⁴³ Misle da je pravednost neko instrumentalno dobro. Sokrat, stoga, mora dokazati kako je korisna i zbog dobrih posljedica, uz to Sokrat će tvrditi da je pravednost dobra i sama po sebi.

Ovaj put Sokrat ne vodi klasični dijalog kakav je imao s Trazimahom, već kao što je prethodno rečeno, pokušava usustaviti novi način pokušaja definiranja pravednosti. Važno je za napomenuti da Sokrat smatra kako pravednost spada u treću vrstu dobrog, te je prihvaćamo kako ne bismo trpjeli nepravdu, iz vlastitih interesa dajemo državi odnosno vladaru tu moć da ne trpimo posljedice. Pritom se smatra kako je trpljenje nepravde veće zlo od činjenja pravednog čina.⁴⁴ Drugim riječima, Sokrat smatra kako pravednost spada i u

⁴² Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 358.

⁴³ Ibidem, 359 b.

⁴⁴ Ibidem, 358 e.

instrumentalno, i u intrinzično dobro. U nastavku ga Glaukon *izaziva* iznoseći priču o Gigu u kojem se poziva na uobičajeno shvaćanje pravednosti, to jest da je ista dobra jer nam koristi.

Sada slijedi primjer Liđanina Giga i prstena koji ga čini nevidljivim. Primjer započinje pastirom, Liđaninom Gigom koji je bio u službi tadašnje vojske lidijskog vladara odnosno kralja. Jednog dana dođe do potresa koji toliko snažno zatrese zemlju da se u blizini Giga stvori rupa, Gig se začudi te uđe u nju. Tamo je primijetio jednog šupljeg brončanog konja na kojemu su bili otvori. U jednom otvoru on primijeti mrtvaca koji je bio veći od običnih mrtvaca.⁴⁵ Na lešu se nalazio samo jedan prsten koji Gig odluči ponijeti sa sobom na izlasku iz pećine. Tog istog dana pastiri se okupljaše kako bi si prepričavali razne dogodovštine svoga pastirskoga života. Gig je na sebi imao taj prsten, sasvim slučajno okrenu kamen prstena prema sebi, te od tog trenutka on postane nevidljiv svima. Čim je okrenuo kamen natrag, postao je vidljiv i svi su ga normalno vidjeli kao da nije nigdje niti otišao. Ubrzo nakon toga, Gig odluči iskoristiti prsten u neke druge svrhe. Nakon toga, Gig uskoro postade poslanik kod kralja. Približi se kraljici kao ljubavnik, sklopi s njom zavjeru protiv kralja, ubije istoga i preuze njegovu vlast.⁴⁶

Uviđamo da, mogućnosti koje mu nudi čarobni prsten, Gig ne iskorištava u svrhu da učini dobra djela i da uspostavi pravednost u društvu, već ga iskorištava za zadovoljenje svojih osobnih potreba. U nastavku, zaključuje Glaukon, možemo reći da niti jedan čovjek po svojoj prirodi nije pravedan odnosno moralan. Ta pitanja se tiču ljudske prirode te motivacije za moralno djelovanje. Zaključuju također da, ukoliko ista prava damo nepravednom i pravednom čovjeku, jednaku djelatnost će oboje obaviti te na kraju nema nikakve razliku u djelovanju onoga koji je pravedan i onoga koji to nije.

Iz toga proizlazi da je ljudska priroda egoistična, kojoj je jedini cilj zadovoljiti svoje osobne potrebe. Tada možemo zamisliti dvije osobe, jedna je pravedna, druga je nepravedna. Pravedna osoba ponaša se kao nepravedna, ta osoba u društvu loše prolazi odnosno biva izopćena, dok s druge strane, nepravednik koji se samo čini pravednim, dobro prolazi u društvu te biva prihvaćen u istome. Stoga se može reći da je najvažnije činiti se pravednim odnosno glumiti pravednost a ne u svojoj suštini biti pravedan, jer uvijek prolazi bolje onaj koji se samo čini da je pravedan. Drugim riječima, i kad se ponašamo pravedno, ponašamo se tako jer nas je strah kazne, strah da nas netko ne ulovi. Kada ne bi bilo toga straha da nas netko ne ulovi, svi bi se ponašali jednako, egoistično, kao što je u skladu s ljudskom prirodom.

⁴⁵ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 359 d.

⁴⁶ *Ibidem*, 360 b.

U razgovor se, nakon ovog primjera uključuje i Glaukonov brat, Adimant, koji odlučuje još zaoštriti Glaukonov izazov. On smatra da je nepravедnost korisnija i isplativija. Sokratov stav i dalje ostaje suprotan njihovome, te Platon odlučuje upotrijebiti novu metodologiju istraživanja shvaćanja pravедnosti odnosno nepravедnosti. Platonova metodologija sastoji se u tome da odlučuje pravедnost istraživati prvo na modelu države kako bi na koncu došao do definicije pravедnosti za pojedinca.⁴⁷ Smatra da će na većem modelu biti lakše uočiti što je pravедnost, nego što je to moguće na pojedincu.

2.5. Sokratov odgovor na izazov

Kako bi uspjeli u tome, morat će pretpostaviti da postoji paralelizam pojedinca i države, to jest da shvaćaju državu kao uvećanog pojedinca. Drugim riječima, Platonov cilj postaje drugačiji, on shvaća koncepciju države kao uvećanog pojedinca.⁴⁸ Na taj način će se pravедnost pronaći u zajednici kao cjelini te će se ta cjelina moći onda primijeniti na pojedinca.⁴⁹ Ako vidimo što je pravедnost u državi, znat ćemo i što je pravедnost za pojedinca, smatra Sokrat.

Država nastaje zato što svatko od nas nije sam sebi dovoljan nego traži još mnogo nekih drugih potreba – tu se rađa minimalna država u kojoj ima četiri do pet ljudi u kojoj je najvažnije zadovoljenje osnovnih životnih uvjeta odnosno potreba.⁵⁰ Ta država se naziva i *državom svinja*, odnosno minimalnom državom.⁵¹ U toj državi, složili su se Sokrat i braća, svaki pojedinac ima svoju funkciju koju obavlja i to na način da svatko obavlja posao za koji je najviše sposoban.⁵² Ta država je zdrava država, koja predstavlja zajednicu u kojoj su svakome omogućene najosnovnije potrebe. Jednostavnost takve države je način koji je poznat kao načelo specijalizacije kod Platona, u kojoj svatko obavlja posao za koji je zadužen i svima su zadovoljene osnovne potrebe.

U tome planiranju i raspravi o strukturi države, oni ubrzo shvate da minimalna država s početka nije dovoljna, te je sve više proširuju i proširuju. Proširuju je jer smatraju da je potrebna složenija suradnja između članova države u kojoj nisu stvoreni uvjeti za definiranje nepravédnosti. Da bi definirali nepravédnost, moraju proširiti svoju državu. Dolaze do toga

⁴⁷ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 369.

⁴⁸ Guthrie, W. K. C.: *Povijest grčke filozofije, Platon – čovjek i njegovi dijalozi – ranije doba*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2007., str. 416.

⁴⁹ Ibidem, str. 416.

⁵⁰ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 369 b.

⁵¹ Ibidem, 372 d.

⁵² Ibidem, 370 c.

da su primorani podijeliti društvo na određene staleže. Osim proizvođača, odlučuju uvesti, dakle i drugi stalež. Trenutno se država sastoji od dva staleža, te tu državu nazivaju *luksuznom državom*. Međutim, zaključuju da ni država s dva staleža nije pravedna ni dobra, te uvode na koncu i treći stalež, odnosno državu s tri staleža. Tako se usuglase da se društvo dijeli na vladare, čuvare odnosno vojnike, te proizvođače. Budući da se je podjela države smatrala zdravom državom, nije jasno zašto Platon uvodi staleže u istu, koja će naposljetku dovesti do sukoba, mržnje i netrpeljivosti. Jedna od interpretacija je Pappasova, koja tvrdi da Platon uvodi staleže samo zato da bi na koncu uvidjeli kolika je razlika pravednosti i nepravednosti, jer se bez nepravednosti, pravednost kao takva ne očituje odnosno uviđa.⁵³ Ta nepravednost odnosno pravednost je vidljiva samo u državi koja ima kompliciraniju strukturu.

Kako bismo bolje shvatili Platonovu interpretaciju odnosno podjelu države na staleže, bit će prikazana sljedeća shema koja prikazuje sastav Platonove države:

Shema br. 1 – podjela Platonove države

⁵³ Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 46.

3. Pravednost u državi

U Četvrtoj knjizi Platonove *Države* konačno uviđamo definiciju pravednosti, ali definiciju pravednosti na razini države. Prisjetimo se, nova Platonova metodologija koju koristi da bi našao pravu definiciju pravednosti je ta da Sokrat, zajedno sa svojim sugovornicima, konstruira državu koja funkcionira po pravilima koja su oni odredili. Nakon što odrede što je pravednost za državu, primjenom iste metodologije doći će i do definicije pravednosti za pojedinca. No, prije nabiranja vrline koja država mora imati da bi bila pravedna, važno je spomenuti Sokratov stav o duši odnosno o vrlinama iste: *Meni se ne čini, da ono tijelo, koje je dobro, svojom vrlinom dušu čini dobrom, nego naprotiv da dobra duša svojom vrlinom tijelo čini što boljim...*⁵⁴ Sljedeće će vrline biti detaljnije razrađene u ovome radu a to su: umjerenost (triježnost), hrabrost te mudrost. Ostatak koji ostane iza tih vrlina, činit će pravednost. Te vrline su usko povezane sa staležima u državi, odnosno svaka od navedenih vrlina, odgovara zasebnom staležu.

Kako bi bolje shvatili što nam Platon poručuje ovim navedenim vrlinama, on vrline svrstava u članove pojedinih klasa države (proizvođači, čuvari i vladari). Vrlinu mudrosti neke države, za Platona osiguravaju vladari, koji su ujedno i na čelu države. Ovime uviđamo koliko je mudrost kao vrline od izrazite važnosti Platonu. Iz tog razloga, za vladare se biraju mudri (većinom stari) ljudi, jer se mudrost države očituje u mudrome načinu vladanja vladara. Vladare bi trebali činiti filozofi, jer su oni mudri, iskusni i znaju kako pravedno upravljati nekom državom. Za drugu važnu vrlinu, hrabrost, Sokrat nam daje odličan primjer: *Tko bi na što drugo pogledao te državu nazvao kukavnom ili hrabrom nego na ovaj dio, koji za nju ratuje i vojuje?*⁵⁵ Drugim riječima, vrline hrabrosti, u savršenoj državi pripada čuvarima. Čuvari, u svojim borbama, bitkama, ratovima, pokazuju hrabrost koju ne posjeduje svatko.

Što se tiče treće vrline, ona je malo specifičnija u odnosu na prve dvije. Umjerenost, ili triježnost ili samokontrola, rasprostire se kroz cijelu državu, dovodeći u međusobni sklad sve njene članove, i one najslabije i najmoćnije i one koji su između njih.⁵⁶ Umjerenost predstavlja istinski sklad to jest harmoniju duše, do kojih dolazimo samokontrolom vlastitih požuda odnosno žudnja. Pritom, dodaje Pappas, umjerenost je vrline koja razumu odnosno

⁵⁴ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 403 d.

⁵⁵ Ibidem, 429 b.

⁵⁶ Ibidem, 432.

umu omogućuje nadvladati ono loše (nagone, požude).⁵⁷ No, s obzirom na daljnju podjelu duše, svrstajmo ipak, umjerenost odnosno trijeznost, u proizvođački dio države.

Preostaje nam još najvažnija vrлина zbog koje je pokrenuto cijelo istraživanje, a to je pravednost. Definicija pravednosti do koje Sokrat dolazi glasi: *To dakle prijatelju, „raditi svoje“, čini se, da je zapravo pravednost.*⁵⁸ Kad su nabrojali tri glavne vrline (umjerenost, hrabrost i mudrost), ono što iza njih ostane je pravednost. Drugim riječima, da bi država i dalje funkcionirala i da bi dalje ostala pravedna, ne smije doći do međusobnog miješanja staleža ili do zamjenjivanja vrline, nužno je da se i dalje držimo načela specijalizacije. U suprotnom, ako dođe do određenog miješanja staleža, poslova i slično, država automatski postaje nepravedna. Pravednost je, po svemu sudeći, dobro funkcioniranje države. Moramo, pritom, imati na umu, da nabrojene vrline savršeno odgovaraju strukturi idealne države, odnosno da se Platon, prilikom navođenja vrline, i dalje drži svoga načela specijalizacije. Sve to omogućuje savršen sklad, odnosno harmoniju u funkcioniranju države.

Uočimo sada Pappasovu kritiku Platonove metode istraživanja te zašto se usredotočuje baš na navedene tri vrline a ne na ostale. Argument je sljedeći: (1) konstruirana država je savršeno dobra; (2) ista posjeduje vrline mudrosti, hrabrosti, umjerenosti te pravednosti; (3) stavljajući sa strane obilježja koja su prijeko potrebna za savršenu državu (mudrost, hrabrost, umjerenost), preostala obilježja koja preostanu će dati definiciju pravednosti.⁵⁹ Ovdje uočavamo dvije premise koje su ostale neizrečene a od izrazite su važnosti da shvatimo koncepciju pravednosti. Da bi stvari međusobno korespondirale, odnosno da bi premisa (1) proizlazila iz premise (2), potrebno je uvesti premisu (1') ako je nešto dobro, onda to ima mudrost, hrabrost, umjerenost te pravednost.⁶⁰ Prihvaćajući premisu (1), automatski prihvaćamo i premisu (2') ako je nešto dobro, onda to ima mudrost, hrabrost, umjerenost i pravednost i *ništa osim toga*.⁶¹ Osim toga, dodaje Pappas, potrebno je naglasiti kako su to jedine vrline, te da niti jedna druga potencijalna osobina se ne može nazvati vrlinom, u suprotnom ta koncepcija ostaje nedovršena i klimava.⁶²

⁵⁷ Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 56.

⁵⁸ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 433 b.

⁵⁹ Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 56.

⁶⁰ Ibidem, str. 56.

⁶¹ Ibidem, str. 56.

⁶² Ibidem, str. 56.

4. Pravednost pojedinca i teorija podjele duše

Obzirom da se u prethodnom poglavlju rada izložila definicija pravednosti na razini države, odnosno izložena je definicija pravednosti na većoj razini, sad se prelazi na najvažniji dio ovog istraživanja, odnosno na definiciju pravednosti na razini pojedinca. Platon, u objašnjavanju pravednosti za pojedinca, koristi se analogijom s pravednom državom. Njihov dogovor je sljedeći: *Dakle ćemo tako, prijatelju, i jednoga čovjeka, koji će imati iste vrste u svojoj duši, radi istih osobina s onim staležima, držati vrijedim istih imena kao državu.*⁶³ Najvažniji dio i dalje ostaje načelo specijalizacije, kojeg se, da bi pojedinac ostao pravedan, isti mora držati.

Sukladno s time, Sokrat prezentira psihološku teoriju duše, prema kojoj se ona sastoji od tri dijela: razumski, voljni (srčani) i požudni (nagonski) dio.⁶⁴ Razumski dio je, može se isto tako reći i umni dio, dio kojime mislimo, donosimo ispravne i pravilne odluke, djelujemo i kontroliramo požude. Razumnome dijelu, nadalje, pripada mudrost kao vrlina odnosno ako gledamo po podjeli države, dio vladara.⁶⁵ Voljni dio duše je zadužen za izbor plemenitih želja, nadanja, nastojanja. Voljnome dijelu duše pripada hrabrost kao vrlina odnosno ako gledamo po podjeli države, dio čuvara. Požudni dio je onaj dio duše kojim izražavamo svoje želje, osjećaje, onaj dio kojim se zaljubljujemo te se naslađujemo. Požudnome dijelu duše pripada umjerenost (trijeznost, samokontrola) kao vrlina odnosno gledajući na razini države, proizvođački dio države.

Da bi bolje shvatili način na koji Platon dijeli dušu, u nastavku će, na shematski način biti prikazana podjela iste:

Shema br. 2. – Podjela duše kod Platona

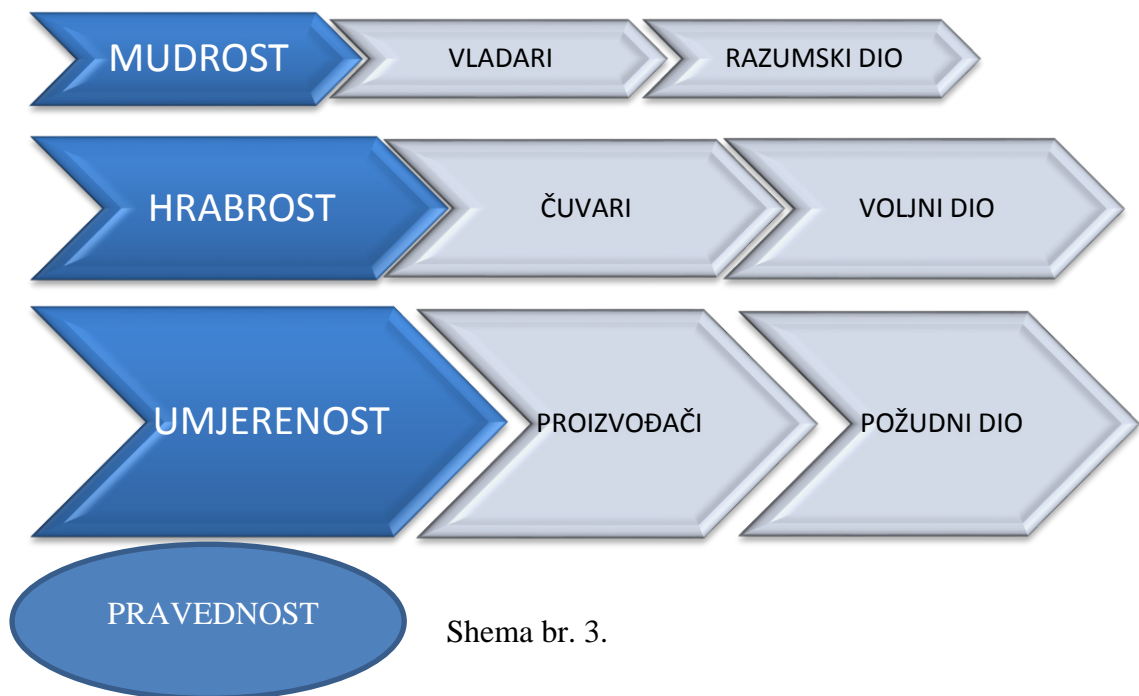
⁶³ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 435 c.

⁶⁴ Ibidem, 442 d.

⁶⁵ Ibidem, 441 e.

Požudni dio je najveći dio duše, dok je mudrost najmanji dio duše. Za Platona, požudni dio je ujedno i najniži, najprimitivniji dio duše. Kako bi se bolje objasnilo što Platon time želi reći, uzmimo primjer osobe koja je na dijeti a želi jesti slatko. Požuda, odnosno požudni dio duše nas nagovara da jedemo slatko, dok nas razum odnosno razumski dio duše u tome pokušava spriječiti. Što se tiče voljnog dijela, on, može se reći, više kolaborira odnosno surađuje s razumskim nego s požudnim dijelom. Kada voljni dio duše surađuje s razumnim dijelom, tada smo sposobni odnosno tada možemo prepoznati tko treba biti vladar.

Također, u nastavku će se, na shematski, a samim time i jednostavniji način prikazati svojevrsna tablica Platonove analogije shvaćanja pravednosti za državu i za pojedinca, te njegova metodologija i usko povezano načelo specijalizacije:

Drugim riječima, ova tablica predstavlja svojevrsan paralelizam vrlina s dijelovima duše i dužnostima u državi. Dakle, vladar je mudra osoba, filozof, kojim vlada razumski dio duše. Ta osoba je pravedna, te jedino takva osoba može biti na čelu države kako bi ista bila pravedna. Kao što je prikazano u tablici, takve dužnosti, vrline i dijelovi duše su najmanje rasprostranjeni te samo rijetki mogu biti vladari.

5. Zašto je pravednost korisna?

Nakon što je dao uspješnu definiciju pravednosti, sljedeći Sokratov zadatak vezan za pravednost je dati odgovor Glaukonu i Adeimantu zašto je pravednost korisnija odnosno isplativija od nepravednosti. Drugim riječima, sljedeći Sokratov zadatak je objasniti zašto ja za pojedinca, a i za državu bolje biti pravedan nego nepravedan. Podsjetimo se, u prethodnim poglavljima ovoga rada bilo je spomenuto kako braća Glaukon i Adeimant čvrsto tvrde kako je bolje činiti se pravednim nego to i biti, te kako nepravednici uvijek prolaze bolje nego pravednici. Sokrat u prethodnim poglavljima nije htio odgovoriti na to pitanje dok god nije dao pravu definiciju pravednosti za pojedinca. Obzirom da su u Četvrtoj knjizi prvo došli do definicije pravednosti za državu, te nakon toga pravednosti za pojedinca, Sokrat u Osmoj knjizi *Države*, pomoći degenerativnih modela države, odgovara na pitanje zašto je pravednost bolja od nepravednosti.

Sokrat smatra da, ono što je zdravlje za tijelo, to je pravednost za čovjeka. Njegov cilj je ovo svoje razmišljanje prenijeti na svoje sugovornike. On smatra da, obzirom da postoje pet vrsta modela države, da na isti način tako postoje i pet vrsta duše kod čovjeka.⁶⁶ Prvi model koji čini državu degenerativnom je timokracija ili vladavina po časti, drugi model je oligarhija (vladavina nekolicine), treći model je demokracija (vladavina naroda) i četvrti model je tiranija (okrutna diktatura).⁶⁷ Peti model vladavine državom je aristokracija (vladavina plemstva). Aristokracija za Platona, odnosno Sokrata, predstavlja najuzvišeniji odnosno najsavršeniji oblik vladavine.⁶⁸ Aristokratski oblik vladavine reprezentira za Platona idealnu državu, a samim time i pravednu državu.

Prema tome, Sokrat nudi tri argumenta kojima pokušava uvjeriti svoje sugovornike zašto je bolje biti pravedan nego nepravedan. Prvi argument je taj da se pravednost u svakome slučaju pokazala primamljivijom opcijom od nepravednosti, analogno s time kao što je zdravlje privlačnije o bolesti. Drugim riječima, kako bi ih uvjerio da je pravednost bolja od nepravednosti, Sokrat uvodi analogiju sa zdravljem, odnosno pravednost opisuje kao zdravlje duše, a nepravednost kao bolest duše. Duša nepravednika je ropska duša, u njoj vladaju požude, a ne razum.⁶⁹ Najgori je istovremeno i najnesretniji onaj koji je najnepravedniji, obrnuto vrijedi i za one koji su najsretniji. Kome god je u interesu da bude zdrav i sretan, taj će postupati pravedno i biti pravedan prema sebi a i prema drugima.

⁶⁶ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 544 c.

⁶⁷ Ibidem, 544 c.

⁶⁸ Ibidem, 544 e.

⁶⁹ Ibidem, 580 c.

Drugi argument u korist pravednosti koji Sokrat pruža u dijalogu s braćom je sljedeći: (1) Isto kako duša u sebi ima požudu i nagone, isto to vrijedi za pojedinca, ovisi samo koji dio duše njime najviše vlada, najbolji primjer za to su na primjer vojnici kojima je nakon borbe najveća naslada ona da se osjećaju časno; drugi primjer su filozofi koji je naslada dobiti što više znanja odnosno mudrosti; treći primjer su proizvođači kojima je najveća naslada zaraditi što više novaca.⁷⁰ (2) Radilo se o vojniku, vladaru ili proizvođaču, svaki od njih će tvrditi da je njihova naslada najugodnija; (3) Da bi to odredili, moramo imati suca koji će najpravednije odlučiti, za to su najprikladniji oni najmudriji odnosno najrazumniji; (4) Iz premise (3) proizlazi da oni koji su najmudriji su filozofi, a filozofi su bolji u razumskom odnosno racionalnom prosuđivanju od proizvođača ili vojnika.⁷¹ Nakon toga objašnjava kako filozof ne može znati kako je naslađivati se zarađenim novcem, ali bolje on može shvatiti kako je vojnicima i proizvođačima, nego što oni mogu shvatiti kako je filozofima.⁷²

Treći Sokratov argument kojim želi pokazati da je pravednost bolja od nepravednosti je taj da zadovoljstvo i uroda koju imaju filozofi, nadmašuje one ugodi koji imaju ostali članovi države. Ovime Sokrat daje do znanja da su ugone filozofa bolje ugone od ostalih koje se više odnose na tjelesnu ugodu, filozofske ugone su više apstraktnije prirode, teško spoznatljive ostalima.⁷³ Sokratov cilj je dokazati kako je pravednost sama po sebi korisna, te sama pomisao da smo pravedni nam daje osjećaj ugone odnosno sreće.

⁷⁰ <http://www.iep.utm.edu/republic/#SH5f>

⁷¹ <https://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics-politics/>

⁷² <http://www.iep.utm.edu/republic/#SH5f>

⁷³ Ibidem

6. Zaključak

U ovom radu analizirana je glavna tema Platonove *Države*. Platonov cilj bio je doći do prave definicije pravednosti kako za državu, tako za pojedinca. Bilo je neuspjelih pokušaja definiranja pravednosti (Kefal, Polemarh, Trazimah), no nakon mnoštvo rasprava ipak su se uspjeli usuglasiti da se pravednost u pojedincu se iskazuje kao savršen sklad odnosno harmonija između njezina tri dijela, u kojem svatko izvršava svoju funkciju. Požude i srčanost moraju izvršavati ono što im naredi razum, poput proizvođača i pomoćnih čuvara države. Pravednost se bazira na načelu specijalizacije, kojeg se Platon kroz cijeli dijalog vjerno drži. Po načelu specijalizacije Platon dijeli državu na tri dijela, dušu dijeli na tri dijela, te im daje tri vrline (pravednost nastaje kada se sve tri vrline ispune). Kako bi što bolje objasnio definiciju pravednosti, Sokrat svojim sugovornicima, na primjerima objašnjava što je to nepravednost, nadajući se tako da će shvatiti koliko je pravednost korisnija od nepravednosti. Sukladno s time, stvoriti pravednost znači: dovesti dijelove duše u njihov prirodan položaj i uskladiti odnos između vladajućih i požudnih dijelova.⁷⁴ Nepravednost, s druge strane čini da dijelovi duše vladaju protiv prirode i da dopuštaju da jedan nad drugima gospodari.

Što se tiče vlastitog stava glede pravednosti kao definicije za pojedinca i za državu, smatram da je u punom smislu idealna, osobito što se pravednosti u državi tiče. Platonov model države u današnje vrijeme odgovara tiranskom načinu vladavine (aktivnost građana je samo jedna, i to ona u kojoj su najbolji te mnogobrojne druge restrikcije). Smatram da bi Platonova koncepcija države trebala biti shvaćena samo kao misaoni eksperiment kako bi došao do prave definicije pravednosti za pojedinca te da iz tog razloga ne bi trebala biti kritizirana na način da se Platon proziva tiraninom i slično. Njegov glavni cilj bio je naći definiciju pravednosti, koju je našao, a druge teme provlače se kroz cijeli dijalog vrlo uspješno. Nadalje, također smatram da Sokrat odnosno Platon nije dao dovoljno dobre argumente o problemu korisnosti odnosno isplativosti pravednosti, jer se kroz cijele argumente najmanje priča o pravednosti kao takvoj, odnosno o pravednosti samoj po sebi. Obzirom na razdoblje u kojem je ovaj dijalog pisan, smatram da je stvaranje misaonog eksperimenta države samo kako bi došli do definicije pravednosti izrazito napredan i da *Država* s razlogom svjetski poznati dijalog antičkog razdoblja.

⁷⁴ Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004., 444 d.

7. Literatura

1. Guthrie, W. K. C.: *Povijest grčke filozofije, Platon – čovjek i njegovi dijalozi – ranije doba*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2007.
2. Pappas, N., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. Taylor & Francis e-Library, London, 2005.
3. Platon: *Država*. Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2004.
4. <http://www.iep.utm.edu/republic/#SH5f>
5. Stanford Encyclopedia: <https://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics-politics/>
6. Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49989>